

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՆԵՐՍԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

(1346)

Մարիուն թագուհիի Աւետարանը մին է մեր բացառիկ և մեծարժէք ձեռագիրներէն (թ. 1973)։ Ներսէս Եպիսկոպոս յատկապէս գրած է զայն և նուիրած թագուհիին։ Գրուած է յիշատակարանը ուշադրաւ և կարեւոր է այն պատճառով որ մի առ մի կը թուէ նախ թագուհիին և ապա անոր ամուսինն՝ Կոստանդին թագաւորի բնտանեկան պարագաները, ողջ կամ հանդուցեալ։ Օգտակար նկատեցինք յիշուած պատմական անձերուն մասին գնել հակիրճ ծանօթութիւններ։

Աւետարանին նկարները զործն են այլ չբնական անուանի մանրանկարիչ Սարգիս Քաշանացի (Պիծակ)։

Ձեռագիրը օրինակուած է թուղթի վրայ, իսկ մանրանկարները գծուած են մաշկաղաթի թերթերու վրայ։ Անոնցմէ երկուքը նկատողութեան արժանի են յատկապէս, վասնոր մին, որ կը ներկայացնէ Յիսուսի խաչէն վար առնուիլը, կը պարունակէ թագուհիին նկարը, «Մարիուն թագուհի Հայոց» արձանագրութեամբ, իսկ միւրը՝ Քրիստոսի Մուռնդը, կը պարունակէ նկարը ծիրանագոյն իշխանուհիի մը, որ կրնայ ըլլայ Մարիունը տարբեր տարագոյլ, այդ շահեկան մանրանկարներն ալ կը ներկայացնենք այստեղ։

Միածինն ակամատեւս եւ բարեկամս, երրորդութեան մերձաւորս, անհաւիցն քարոզի, խաղաղարարս տիեզերաց, վեմ անշարժելի՜ եղեալ ի հիմունս կարողիկէ եկեղեցւոյ, երրորդութեան քարոզի, անմահական հացին կերակրաւորս, Միածին Որդւոյն Աստուծոյ շաղկերտս, աշխարհաց վարդապետս, արարածոց յուսաւորիչս, երրորդութեան արքեւանս, անասանելի աշտարակս, անխախտելի պարիսպս, եկե-

ղեցւոյ կարգաւորիչս, հայրապետաց պարծանս, կուսանաց ողջախոհացուցիչս, ամուսնացելոց զգաստացուցիչս, անմեղ տրդայոց պահապանս, ժողովրդականաց առաջնորդս, ալեկոծելոց նաւահանգիստս, արքայութեան պատրաստողս, Հոգւոյն Սրբոյ բնակարանս, և ի գալստեան Տեառն յորժամ արեգակն խաւարեսցի՝ տփա առաւել քան զարեգակն փայլեն յարքայութեան երկնից, և բազմին ընդ փեսային յառազաստն յուսեղեն, և նստին յանարունստ արոռս՝ դատել զերկոտասան ազգն իւրայելի։

Եւ արդ՝ ես յոգնամեղ եւ անպիտան ծառայս Աստուծոյ Ներսէս, ցանկացող եղեալս Սրբոյ Աւետարանիս գրել զսա յիշատակ բարի. եւ գրեցի ըստ իմում կարի՝ ի ստոյգ արիւնակէ բարգմանչացն, և պարգեցի զսա հեգահոգի եւ ողորմած բագուհոյն Հայոց Մարիանոյն⁽¹⁾, որ բազում բարեգործութեամբ զարդարեալ է, ևս առաւել հեգութեամբ եւ խոնարհութեամբ եւ ողորմածութեամբ. եւ որ գայսպիսի առաքինութիւն ստացեալ է՝ գտնուանական պատմութեան զգեցեալ է, առաւել եւս սա է զգեցեալ գայս յուսաւոր հանդերձ, իբրեւ զպարիսպ ամուր։ Այլ եւ զմեր անարժանութիւնս եղբայր կոչեաց իւր։ Եւ ինձ այսպէս յուր եթէ ի կամացն Տեառն եւ ի շնորհաց Սուրբ Հոգւոյն յայտնեցաւ մեզ հոգեւոր քոյր եւ կաւարեալ բարեկամ։

Ես շնորհեցի նմա գայս Սուրբ Աւետարանս ի վայելումն անձին իւրոյ, եւ յիշատակ բարի, որ եւ յուսամք ի Քրիստոս զի

(1) Մարիան թագուհի, այլուր Մարիուն, անոնց մօտ Մարիամ, մեռած է չուրջ 55 տարեկան, Երուսաղէմի մէջ, ուր եկած էր երկու կամ երեք տարի առաջ, ազատուելով Եգիպտական գերութենէն։

ընդ երկայն աուրս պահեցէ զնա ամբողջ
կենդանութեամբ հոգւով եւ մարմնով. եւ
ամենայն սրբոց աղաւթ՝ պահապան լիցի

Կառնկոսոյ եւ պայլ Հայոց: Սուրբ Աստ-
ուածածնին քարեխաւսութեամբ՝ ողոր-
մեցի Տէր Յիսուս Քրիստոս եւ քարեգոր-

մնա ի տուէ եւ ի գիշերի. եւ զամենայն
յանցանս իւր յոր գործեալ է քողցէ Տէս
Աստուած:

Ողորմեցի Քրիստոս Աստուած եւ իւր
բարի ծնադացն Պր. Աւշին(2), որ տէր էր

ծուրեամբ զարդաբեալ մար իւրոյ ճուս-
նին(3), որ յառաջն քաղուիի էր Աւշին(4)
քաղաւորին. հանգուցէ Տէր Յիսուս զիւ-

(3) ճուսն, տմանց մօտ Յովհաննա, Կախապէս
կենն էր Օշին թագաւորի: ՄԼԼԼԼ Է 1323 թն:

(4) Օշին քաղաւոր: 1308-1320:

(2) Օշին պաշտ, աղանման Է 1329 թ.

գիս նորա յարժայութեանն երկնից: Ողորմեսցի Քրիստոս եւ պարկեշտ քարն իւրոյ Ալիծին(5), որ յառաջն քաղաւի էր Լեւոն(6) քաղաւորին: Յիշման արժանի արարէ՛ք եւ գիւրեղաբայր իւր զպարոն Կոստանդին(7)՝ սպարապետն հայոց, եւ ըզհայր նորին զպարոն Հեթում(8)՝ գտէրն Կոնիկոսոյ, եւ հանգուցէ գեոգիս նոցա:

Երկնաւոր քաղաւորն Քրիստոս՝ արինեսցէ զմեր հայոց քաղաւորս՝ Կոստանդիանոս(9) եւ ընդ երկայն աւուրս արացէ, եւ պահեսցէ յերեւելի եւ յանեռնոյր թշնամեաց: Եւ զկոստոածատուր որդիսն իւր, զպարոն Աշին(10), եւ զպարոն Լեւոն(11), եւ զպարոն Հեթում(12), անվնաս պահեսցէ յամենայն փորձանաց կենցաղոյս:

Արինեսցէ Տէր Աստուած եւ զսիրելի եղբայր քաղաւորիս՝ զպարոն Սմբատ(13) գունդատալլ հայոց, եւ ընդ երկայն աւուրս արացէ: Արինեսցէ Տէր Աստուած եւ զմայր քաղաւորին զՄարիանն(14), եւ է մեր հոգեւոր մայր, մայրն Աստուծոյ նրմա քարեխաւս եղիցի հանապազ ի տուէ եւ ի զիշերի. եւ պահեսցէ ամբողջ կենդանութեամբ հոգւով եւ մարմնով, եւ յամենայն մեղաց քաւեսցէ: Արինեսցէ Տէր Աստուած եւ զպարկեշտ դուստրն իւր զՖեմին(15), եւ

է մեր հոգեւոր բոյր եւ քարեկամ. պահեսցէ Տէր Աստուած զնա ամբողջ կենդանութեամբ, հոգւով եւ մարմնով, յամենայն ազգ փորձութենէ, եւ բողջէ զյանցանս իւր:

Ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած եւ հանգուցեալ հայր իւրոյ, պարոն Պաղտին(16) Մարաշախտուն Հայոց, եւ հանգուցեալ քարն իւրոյ տիկին Ալիսին(17), եւ քեռոյն իւրեանց Պարոն Սմբատայ(18), եւ պարոն Լեւոնի(19), եւ դասեսցէ գեոգիս նոցա եւ զծնաւոյց իւրեանց եւ զամենայն ազգակաւաց՝ յիւր սուրբ արժայութիւնն:

Ազաչեմ եւ ես, մեղապարտ ծառայս Աստուծոյ զբող սորա Ներսէս, յիշման արժանի արարէ՛ք գիս, եւ զծնաւոյսն եւ զեղբարսն իմ, զկուսակրան քահանայսն, զՅովաննէս, եւ զԹորոս եպիսկոպոս, զհանգուցեալսն ի Քրիստոս, եւ գիւրեղատուն մեր զկուսակրան քահանայ՝ զՍիմեոն, եւ զՍտեփանոս: Եւ որ զմեզ յիշէ, եւ ինքն յիշեալ եղիցի առաջի Քրիստոսի:

Բայց զրեցաւ սա ի հայրապետութեան Տեառն Միսիքարայ, եւ ի քաղաւորութեանն Կոստանդիանոսի, եւ յեպիսկոպոսութեան մայրաքաղաքիս Սրոյ Բաքիլիոսի եպիսկոպոսի: Եւ քվականութեանս հայոց 296 [= 1346], ի մայրաքաղաքս Սիւ կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ սրբոյ տաճարիս որ կոչի սուրբ Նշան: Կատարեցաւ կարողութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ է արինեալ եւ փառաւորեալ յաւիտեանս յաւիտեանից ամէն:

Յաւելլուածարար կր Ներկայացնենք առտեղ ուրիշ յիշատակարան մըն ալ, ուր լիւում է Մարիուն թաղուհիի վախճանը: Այս յիշատակարանը կր զանուէր Սոսյ Լորեմնի մէկ Աւետարանին մէջ, զրուած 1290ին, մազադաթի վրայ, Ստեփանոս Գոյնեւերիցանցի ձեռքով, Կոստանդին անունով քա-

(5) Ալիծ, Օշին սոյլի զուտարք՝ տառջին կնոջմէն. կին Լեւոն թաղաւորի: Սպաննուած է 1331ին:

(6) Լեւոն քաղաւոր, 1320-1342: Ուրդին էր Օշին թաղաւորի եւ իւր տառջին կնոջ Զապէլի:

(7) Կոստանդին սպարապետ, սպաննուած 1329ին:

(8) Հեթում, տէր Կոնիկոսոյ, սպաննուէ: Մեռած է 1311ին:

(9) Կոստանդին քաղաւոր, 1345-1363: Ամուսին Մարիանն:

(10) Օշին, յիշուած կայ 1345ին: Հաւանաբար զոհ զացած է 1357ի համաճարակին:

(11) Լեւոն, իւր հօրը մահէն ետք երկու տարի (1363-5) տոժածեայ իշխանութիւն վարած է բոս Կ. Յ. Բաւմալեանի:

(12) Հեթում, հաւանաբար զոհ եղած 1357ի համաճարակին:

(13) Սմբատ գունդատալլ, աշխուտ անձանթ:

(14) Մարիուն Տիկնանց Տիկին, մայր Կոստանդին թաղաւորի: Մեռած է 1352ին:

(15) Ֆեմին, աշխուտ անձանթ:

(16) Պաղտին մարաշախտ Նղրցի, հայր Կոստանդին թաղաւորի: Մեռած է 1337ին:

(17) Ալիս, սոյլուր Ալիծ, բոյր Կոստանդին թաղաւորի:

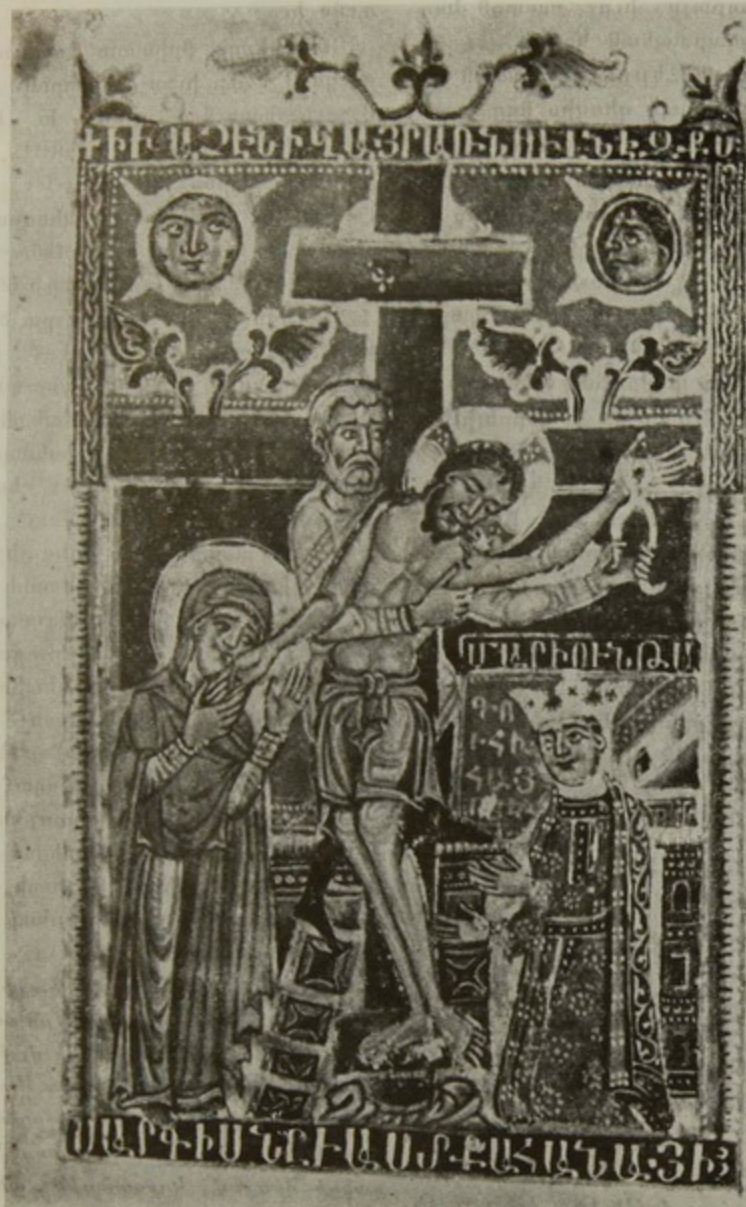
Ծնած է 1312ին եւ մեռած 1346ին տառ:

(18) Սմբատ, եղբայր Տիկնանց Տիկին Մարիաննի:

(19) Լեւոն, եղբայր:

Հանայի մը համար։ Այդ Աւետարանը 1345ին
կը ստանայ Մարիուն Թադուհիի ամուսինը,
կոտանդին արքայ, որուն յիշատակարա-

կը գրէ Հեռեւայ յիշատակարանը։ Կ'որ-
տադրենք Սահակ կթղ. Խաղաղեանի ձեռա-
գիր տետրակէն։

նին պատմական մասը ծանօթ է, հրատա-
րակուած ըլլալով Հայաստան լրագրին մէջ,
1851ին, և ԺԳ. զարի յիշատակարաննե-
րուն շարքին, 1950ին։ Շուրջ քսան տարի
ետը սոյն Աւետարանը Թադուհիին կը
ստանայ Վահրամ անուն անձ մը, և Թա-
դուհիին մահէն ետք նոյն Աւետարանին մէջ

եւ դարձեալ ի յամին քուակառուրեա-
նըս Հայոց ՊԻԳ [= 1374-5] առաւ Սիս ի քր-
իստոնէից եւ էր յայն ժամանակն կար-
դիկոս Հայոց տէր Կոստանդին Լամբրոնա-
ցին, այր իմաստուն եւ հանճարեղ, եւ էր
բազաւոր Հայոց Պր. Լեւոն, որդի Բրին-
ձին։ Սա քաղաւորեաց Հայոց ամիս է։ Սա

վարեցաւ գերի յեզիպոստ քաղաքին իւրով եւ որդւովք իւրովք: Բայց մեծ քաղաքին Հայոց Մարին յերուսաղէմ մեծաւ առաքինի նշարտութեամբ ամս Գ? եւ հանգեաւ ի Քս. ի քուսերութեան Պ... եւ ի յուլիս ամսոյ ժԸ... (դժուար ընթեռնիլ): Վասնզի յոյժ ոգորմած էր եւ աղատասէր: Սա քաղեց[աւ] առաջի դրան Սր. Յակոբայ: Սա պարգեւեաց մեզ զՍր. Նշան, որ տէր Յակոբ կարողիկոս: Ի սմանէ ստացայ եւս զսր. եւ զաստուածախաւ Աւետարանս, որ է զարդարած ի յոսկւոյ սրբոյ եւ յարժարոյ, ի վայելումն անձին իմոյ, եւ ի ժամ մահուան իմոյ ի յիշատակ հոգւոյ իմոյ եւ ծնաւոյց իմոց եւ ամենայն զարմից իմ, եւ այնոցիկ, որ ի Սր. Աւետարանս երախտաւոր են...:

Եւ ես մեղաւոր եւ անպիտան ծառայս Աստուծոյ, եւ ամենայն գԲրիստոս Ած. դաւանողացդ, Վահրամ անարժան այսմ պատուոյս, զոր ընգալայ, որ անուամբ միայն կոչիմ, բայց զործով հեռացեալ մեկուսի եմ ի պատուիրանացն Աստուծոյ: Բայց իմ յուսալով ի Սր. Աւետարանս, որ է քերան երան Աստուծոյ, որ եւ ինքն Տէրն մեր եւ փրկիչն Յս. Քս. հրամայեաց իւր աստուածային քերանովն ի Սր. Աւետարանիս քէ, Ամենայն որ խնդրէ...: Նայ կրկին անգամ յերես անգեալ աղաչեմ զամենայն հաւատացեալս Սր. Երրորդութեանն, որք հանդիպի ի սուրբ եւ աստուածախաւ Աւետարանիս... խնդրեցէք ի Քրիստոսէ զորդմութիւն մեզ...:

Ն. ԵՊՍ. ՆՈՎԱԿԱՆ